

Тимофєєва Лілія Юрївна

Національний університет «Одеська юридична академія»

аспірант кафедри кримінального права,

МЕДІАЦІЙНІ ПІДХОДИ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Кримінальне право та кримінальний Закон характеризуються строгістю та формалізмом. Однак сучасність та євроінтеграційний напрямок України диктує нові умови протидії вчиненню злочинів та застосування гуманістичних заходів кримінально-правового впливу, спрямованих на забезпечення балансу безпеки та свободи людини.

Окремі питання пов'язані з теоретичним осмисленням та розвитком гуманізму у кримінальному праві досліджували: Д. О. Балобанова, Ю. Ю. Коломієць, І. В. Коршиков, В. В. Мальцев, О. М. Поліщук, Н. А. Савінова, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, В. Д. Філімонов, М. І. Хавронюк, М. В. Ююкіна. Є необхідність не тільки карати особу за вчинення кримінального правопорушення, але сприяти вирішенню більш широкого спектру питань, пов'язаних з діяльністю кримінальної юстиції, зокрема відшкодування шкоди потерпілому, сприяння його реінтеграції, забезпеченню безпеки суспільства в цілому та держави.

У 2015 р. на Саміті ООН зі сталого розвитку у програмі «Перетворення нашого світу» ухвалено 17 глобальних Цілей та 169 завдань сталого розвитку на період до 2030 р., які протягом наступних років стимулюватимуть діяльність забезпечення гідної та рівноправної реалізації людиною свого потенціалу, подолання голоду та бідності, забезпечення процвітання і повноцінного життя людей; заохочення мирного, справедливого суспільства, вільного від страху та насильства. Міжнародні зобов'язання України щодо сталого розвитку, визначені стратегічними документами ООН, вимагають суттєвих економіко-соціальних, а також правових та кримінально-правових перетворень, спрямованих на людину, державу та суспільство.

Одним із шляхів такого переформатування є використання холістичної методології дослідження гуманістичної парадигми кримінального права України.

Статут міжнародного гуманістичного союзу визначає гуманізм як життєву позицію, яка стверджує право та обов'язок людини надавати своєму життю сенс і форму [1]. Аналогічні ознаки вкладає у розуміння гуманізму В. М. Коган, який зазначає: «Під гуманізмом слід розуміти повагу та любов до людей, що як принцип суспільної моралі не тільки означає визнання за кожною людиною права на щастя, а й потребує створення та постійного розширення умов гуманістичного розвитку» [3, с. 121].

Втім, кримінальне право достатньо формалізована галузь права і, на перший погляд, в ній достатньо важко знайти поле для власного вибору найкращого рішення. Але це тільки перший погляд. Гуманістична парадигма кримінального права України та її розвиток пов'язана з положеннями КК України, в яких відображено гуманістичні ідеї, здобутками кримінально-правової доктрини, а також прикладами, зразками практики та повсякденного життя людини. Звернення до парадигмального підходу зумовлюється необхідністю підвищення морально-етичного значення кримінального Закону, його концептуальної оптимізації та практики застосування у фокусі забезпечення балансу реалізації принципу гуманізму щодо кожного суб'єкту кримінально-правових відносин (потерпілого, особи, яка вчинила злочин, суспільства в цілому та держави).

Відповідно ч. 5 ст. 65 КК України (зі змінами від 13.04.2012 р.): «У разі затвердження вироком угоди про примирення або про визнання вини, суд призначає покарання, **узгоджене сторонами угоди**». Відносно категорій злочинів, визначених ст. 477 КПК є можливість враховувати волевиявлення потерпілого, оскільки дані про факт вчинення цих злочинів реєструються в Єдиному реєстрі досудових розслідувань тільки за скаргою потерпілого (провадження приватного обвинувачення). Крім того, КПК передбачає можливість укладення угоди про примирення з потерпілим, що деяким чином відрізняється від примирення з потерпілим у порядку ст. 46 КК, оскільки дана стаття передбачає можливість звільнення особи, яка вчинила вперше

злочин невеликої або середньої тяжкості з необережності від кримінальної відповідальності, ст. 477 передбачає вичерпний перелік злочинів (ширший, ніж раніше) щодо яких можна укласти угоду.

Це положення посприяло реалізації принципу гуманізму щодо потерпілого, а також актуалізувало поширення в Україні медіаційних практик як елементів відновного правосуддя, оскільки процедурно сторона обвинувачення не має права ініціювати примирення і укладати угоду, а потерпіла особа та особа, яка вчинила злочин, не володіють достатніми навичками у цій сфері та часто не можуть дозволити собі звернутись до адвоката чи іншого фахівця у галузі права..

У кримінально-правовій літературі ведуться гострі дискусії про розширення меж спрощення порядку розгляду кримінальних проваджень. Але важливий інших аспект цього питання: наскільки рішення потерпілого стало впливати на публічну сферу злочину та покарання; наскільки диспозитивність відповідає суті кримінального права та сприяє досягненню балансу реалізації принципу гуманізму.

На підставі узагальнення судової практики щодо здійснення кримінального провадження на підставі угод «одним з прогресивних положень Кримінально-процесуального кодексу України, на думку як вітчизняних вчених і практиків, так і міжнародних експертів, є введення в Україні відновного правосуддя, найбільш відомим інструментом якого є медіація. Суть медіації в контексті кримінального судочинства полягає в примиренні потерпілого з правопорушником, досягненні консенсусу між сторонами та врегулюванні соціального конфлікту» [3].

Але у практиці можна знайти обґрунтовані відмови у затвердженні угоди. Постановою Голопристанського районного суду Херсонської області від 21.03.2013 р. відмовлено у затвердженні угоди між обвинуваченим С., дії якого кваліфіковано за ч. 1 ст. 125 КК, та потерпілим К. Незважаючи на констатацію в угоді про примирення обов'язку обвинуваченого відшкодувати потерпілому матеріальну та моральну шкоду, завдану шкоду потерпілому ні на момент укладення угоди, ні на час підготовчого судового провадження не було відшкодовано. На підставі чого Хмельницький міський районний суд постановою від 30.04.2013 р. прийняв рішення

про відмову в затвердженні угоди між обвинуваченим за ч. 1 ст. 185 КК Ч. і потерпілим Г.

Злочин спричиняє потерпілому біль та страждання, але сучасний кримінальний процес не сприяє врахуванню думки та прохань потерпілого. Багато потерпілих потребують визнання свого досвіду насилля, але це знаходиться поза межами кримінального процесу. В контексті кримінального права це дає можливість суб'єктам приймати безпосередню участь у вирішенні важливих питань у своєму житті, а також сприяє збалансовано спрямованій реалізації принципу гуманізму щодо суб'єктів кримінальних правовідносин (особи, яка вчинила злочин, потерпілого, держави, третіх осіб) за моделлю кримінально-правових відносин у тріаді «злочинець – потерпілий – держава», заснованих на базових публічно-правових змінах і приматі прав людини [4, с. 166].

На Заході (наприклад, в Данії) цю проблему вирішують за допомогою відновлювальних процедур, які сприяють діалогу та примиренню особи, яка вчинила злочин, та потерпілого. Такі процедури існують паралельно з розглядом кримінального провадження в суді за класичною процедурою і застосовуються тільки за добровільною згодою обох сторін. Тому як особа, яка вчинила злочин, так і потерпілий мають бути відкритими до діалогу.

В Україні також поступово набувають популярності медіація, примирення винуватого з потерпілим, фасилітація діалогів, однак процедура їх застосування законодавством не достатньо врегульована. ЗУ «Про медіацію» не прийнято, проте медіаційні практики частково застосовуються та поширюється культура діалогів в Україні. Але правотворчий процес у цьому напрямку просувається, зокрема було затверджено Постанову Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про медіацію» від 03.11.2016 р. № 1725-VIII; рішенням Загальних зборів ГО «Національна асоціація медіаторів України» (далі – НАМУ) від 07 грудня 2017 р., протокол № 1 затверджений Кодекс етики медіатора НАМУ з метою встановлення етичних основ та стандартів діяльності медіатора та задля забезпечення єдиних вимог до надання медіаторами якісних послуг (допомоги) з медіації в Україні.

Прийняття Кодексу є важливим в контексті дотримання балансу в реалізації принципу гуманізму щодо суб'єктів кримінально-правових відносин, адже його положення поширюються на проведення медіації у всіх конфліктах (спорах), зокрема у кримінальних провадженнях у випадках, передбачених законодавством (п. 1.3 Кодексу).

Виходячи з аналізу законодавства, медіацію можливо застосовувати, зокрема у кримінальних справах приватного обвинувачення; у справах, по яких можливо укласти угоду про примирення винуватого з потерпілим. Крім того, можливо застосовувати медіаційні практики щодо відшкодування шкоди потерпілому в рамках цивільного позову, що є досить ефективним, зокрема з точки зору розвитку гуманістичної парадигми кримінального права України, допомагає людині чинити певний вплив навіть у кримінальній юстиції, а також сприяє забезпеченню балансу безпеки держави та свободи людини в правозастосуванні кримінального права, враховуючи конструктивні та деструктивні характеристики поведінки людини.

Список використаної літератури:

1. Устав Международного гуманистического и этического союза. URL : Website IHEO International Humanist and Ethic Union // <http://iheu.org/humanism/what-is-humanism>.
2. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод. URL : http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html.
3. Коган В. М. Социальный механизм уголовно-правового воздействия. Москва : НАУКА, 1983. 184 с.
4. Туляков В. А. Транзитивное уголовное право. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15-16 травня 2015 року). С. 163-166.